

Edistääkö informaatio-yhteiskunta sivistystä

Eero Pantzar

Informaation ja tiedon yhteyksiä voidaan tarkastella jatkumolla, jonka alkupäässä nykyisellä tietotekniikan valtakaudella on ykkösten ja nollien muodostama raakadata. Toista, tulkitsevaa ja merkityksiä antavaa päätä kutsumme viisaudeksi. Sivistys koostuu jostakin enemmän kuin tieto tai viisaus. Mutta onko käsitys sivistyksestä menossa uusiksi?

Toukokuussa 1999 kirjoitettiin 'Computer Business Review Online' -lehdessä Suomesta muun muassa seuraavaa:

“For example, the north eastern region, Koillismaa, has networked almost every home with an ISDN connection. The miles of cabling were laid by the local authority in an effort to prevent an exodus of residents to Helsinki and abroad. As a result, a region whose small population once had to travel miles to schools and local services can now study, shop and video conference online. The upshot – though the fast networks should not take all the credit – is that the emigration of local residents has been reversed“ (Cbronline 1999).

Olin yllätynyt artikkelin väitteistä. Se herätti uteliaisuuteni, etenkin kun olin vast'ikää lukenut valtakunnallisesta sanomalehdestä artikkelin, joka kertoi poismuuton olevan jo myös maakuntakeskusten ongelma. Artikkelia varten haastateltu tutkija kertoi kehityksen ääripään olevan nähtävissä esimerkiksi Ilomantsin syrjäkylässä, josta ei enää edes muuteta, vaan jossa kuollaan pois. (HS

1999). Saman suuntaisesti tilastokeskuksen indikaattorit osoittavat kiistatta myös Koillismaan kuuluvan alueisiin, joiden suurimpia ongelmia on hyvin koulutetun väestöosan muuttaminen suurempiin keskuksiin. (Kuntaliitto 1999). Tuoreet tutkimukset kertovat myös nuorten suuresta muuttohalukkuudesta, lähinnä pääkaupunki-seudulle.

Koillismaata koskevan artikkelin sisältö vaivasi niin paljon, että otin yhteyttä paikalliseen, kehittämishankkeiden asiantuntijaan saadakseni selvyuden esitettyihin väitteisiin (Cbronline 1999) ja niitä kohtaan tuntemiini epäilyksiin. Nyt sitten tiedän käymiemme keskustelujen perusteella, että kuusamolaiset koululaiset käyvät edelleen lähes yksinomaan perinteistä koulua, kylänraitti on päivittäin vilkas lähikauppojen palveluja käyttävistä kuntalaisista eikä videokonferenssitkaan ole koillismaalaisten arkea, vaan harvinaista juhlaa.

Koillismaa -artikkeli ei ole ainoa laatuaan viimeaikaisten, kansainvälisissä joukkoviestimissä esitettyjen Suomi -kuvien joukossa. Usein Suomi

on tuotu esiin näissä teksteissä maana, joka on maailman kärkeä informaatio- ja viestintätekniikan alueella ja eräänlainen menestyksekkään tulevaisuuden malli. Näkemystä tuetaan tietoteknistä kehittyneisyyttä kuvaavilla tunnusluvuilla, esimerkiksi matkapuhelinten ja Internet-liittymien määrällä.

Muutama lisäesimerkki kirjoittelusta valaissee hyvin sitä, mistä Suomi ja suomalainen osaaminen maailmalla tänään tunnetaan ja millä suomalaisuutta luonnehditaan. Saksalainen Tagesspiegel -lehti tulkitsi EU:n puheenjohtajamaata käsittelevässä artikkelissa helsinkiläisissä kahviloissa lähes jokaisen kahvikupin vieressä pirisevän kännykän olevan signaali siitä, että suomalaisilla menee taas hyvin. (Tagesspiegel 1999). Newsweek puolestaan väitti suomalaisten olevan ennen kaikkea 'techies' ja ylpeitä siitä (Newsweek 1999). Modernien viestintävälineiden käyttömääriä ja -tapoja koskevat uutiset ovat olleet pääasiallisesti toteavia. Sävy on ollut ennemminkin innostunut kuin ihmettelevä onpa sitten käsitelty ihmisten välistä tekstiviestiperustaista viestintää (Businessweek 1999) tai uuden matkapuhelinsukupolven (WAP) peruspalvelupakettien sisältöjä blondivitseineen, biorytmeineen ja horoskooppeineen. (Wired 1999). Ja eihän siinä sinänsä olekaan syytä enempiä taivasteluun. Onhan suomalaisen sivistystodellisuuden tämä puoli nähtävissä myös perinteisemmilläkin foorumeilla, esimerkiksi satavuotiaan työväen- ja kansalaisopistoliikkeen (post)modernisoitumisessa niiden tarjotessa kursseja muun muassa astrologiasta, numerologiasta tai otsikolla "Kun kirahvi kesyttää sakaalin" (Kurssit 1999)

Tunteitamme hivelevässä kirjoittelussa ei tietenkään ole sinänsä mitään pahaa. On kuitenkin hyvä oivaltaa, että esitetty kuva Suomesta on usein kovin yksipuolinen. Sen tosin selittää useimmiten kyseisten lehtien tausta. Sen sijaan juttuihin sisältyvät selvästi virheelliset tiedot antavat aiheita pohdiskeluun, vaikka virheellinen kuva onkin usein sellainen, että moni meistä soisi sen sittenkin olevan totta. Jututhan eivät ole sisältäneet negatiivista yleiskuvaa maastamme, mihin varsinkin aiemmin on saatu tottua ja mistä olemme ottaneet kovastikin itseemme.

Eero Pantzar

Kaiken kaikkiaan ulkopuolisten kuva Suomesta näyttää vahvan informaatioyhteiskuntakehityksen myötä positiivisemmalta kuin moniin aikoihin. Ja totta on, että meillä monet modernin, teollistuneen ja dynaamisen maan ulkoiset tunnusmerkit ovat selvästi nähtävissä. Toisaalta käyty kirjoittelu on hyvä esimerkki siitä, miten informaatio- ja tietoyhteiskuntia koskevat käsitykset muotoutuvat usein aika suppeista näkökulmista.

Etupäässä esiin nostettujen tietoteknisten rakenteiden, siis informaatioyhteiskunnan infrastruktuurin, ylivertauus sinänsä ei todellisuudessa vielä takaa kansalaisten tietämisen, taitamisen ja muun monipuolisen osaamisen kasvua ja uusiutumista. Rakenteet eivät sellaisenaan myöskään auta meitä viisastumaan. Onkin ilmeistä tarvetta etsiä vastauksia moniin tulevaisuuden kannalta tärkeisiin kysymyksiin. Onko kaikki paremmin kuin aikaisemmin? Onko meillä nyt yksilöinä ja kansana enemmän käyttökelpoista tietoa? Onko viisautemme lisääntynyt ja luonut näin esimerkiksi vankempaa henkilökohtaista tai kansallista ongelmien ratkaisun perustaa? Ja ennen kaikkea, miten kaikki informaatioteknologinen kehitys on tukenut sivistyksen perusrakentamista ja uusiutumista.

Itse olen erityisen huolissani siitä, miten sivistys ja sivistyneisyytemme kehittyvät kansainvälistymisen ja eurooppalaisuuden vaatimusten suunnassa. Juuri nyt näyttää siltä, että ainakaan informaatioyhteiskunnan materiaallinen kehitys ei ole kyennyt edistämään sivistyksemme uusiutumista. Tässä suhteessa tosin en ole odottanutkaan kovin paljoa kehitykseltä, jossa tekno-

logiaan suhtautumisessa on vahvasti fetisistisiä piirteitä. Juuri nyt kuitenkin elämme yhteiskunnallisessa kehityksessä vaihetta, jossa voimia on uhrattava myös globaalia vastuuta kantavan, eurooppalaisuudesta ponnistavan ja sitä tukevan kansallisen sivistyksen edistämiseen.

Tiedolla ja viisaudella sivistykseen

Informaatioyhteiskuntaa koskevan keskustelun yhteydessä tiedon käsite on saanut monia tulkintoja ja kytköksiä. Esimerkiksi tiedon suhdetta INFORMAATIOON ja niiden sisältöjä määritettäessä luodaan perusta tulkinnalle informaatio- ja tietoyhteiskunnista. Tähän tarkasteluketjuun on viime vuosina yhä useammin otettu mukaan datan käsite. Tiedon 'jatkojalostukseen' taas liitetään ainakin pohdiskeluja siitä, mitä viisaus on. Tässä artikkelissa tarkastelen vielä pidemmälle menevää yhteyttä, informaatio(yhteiskunna)sta sivistykseen.

Informaation ja tiedon olemusta ja niiden yhteyksiä koskevissa viime aikaisissa, teorian kannalta merkittävässä tarkasteluissa on selkeän yksimielisesti päädytty tulkintaan, jossa kohteena olevan ilmiöketjun päät nimitään dataksi (data) ja viisaudeksi (wisdom). (Esim. Stonier 1990; Haywood 1995; Bellinger 1999; Crockett 1999). Bellinger toteaa datasta yleensä sen esiintyvän ilman olemassaoloaan laajempaa merkitystä. Crockett puolestaan pelkistää asian toteamalla digitaalisen raakadatan koostuvan itsessään merkityksettömistä 1:istä ja 0:ista. (Vrt. Pantzar 1999)

Datan muodostumisen informaatioksi katsotaan perustuvan datan tulkitsemiseen, minkä tutkijat näkevät esimerkiksi vastaanoton, tunnistamisen ja muuntamisen prosessina. (Stonier 1990). Datasta muodostunut informaatio sisältää merkityksen, joka sellaisenaan voi olla käyttökelpoista, ei kuitenkaan välttämättä. (Bellinger 1999). Valitsemani tarkastelutapa, siis puhua informaatioyhteiskunnasta viittaa käsitykseen siitä, että elämme juuri nyt sellaista yhteiskunnallisen kehityksen vaihetta, jossa edellä määritellyn tapaisen informaation merkitys ja myös vaikutukset näyt-

tävät olevan radikaalisti suurempia kuin koskaan aikaisemmin. Toistaiseksi tämä kehitys näyttää vain vähäisessä määrin johtaneen merkityksellisen tiedon kasvuun ja sen myötä selkeään tietoyhteiskuntaistumiseen.

Informaation ja sen prosessoinnin valtavan kasvun ja vaikutusten ohella yhteiskunnan kehitysvaiheen tulkitsemista informaatioyhteiskuntana tukee tietoteknisten infrastruktuurien ja informaatiopalvelujen priorisointi. Nopeasti tehostuvat mahdollisuudet valtaviin informaatioalanostien käsittelyyn - tallennukseen, hakuun ja hallintaan - sähköisinä binäärijärjestelmän alkiolina, nykyajan datana voi pitää aikaamme vahvasti leimaavana ilmiönä. Se on johtanut löytämään myös muita, varsin osuvia termejä, jotka kuvaavat yhteiskuntakehitystä vähintään yhtä hyvin kuin informaatioyhteiskunta. Tällaisia käsitteitä ovat esimerkiksi datayhteiskunta tai tietotekniikkayhteiskunta.

Informaatioyhteiskunnasta käydyssä keskustelussa ovat ehkä kaikkein eniten sekoittuneet juuri informaation ja tiedon käsitteet. Tutkijat ovat kuitenkin määrittäneet niiden välille selkeän suhteen, jossa poikkeuksetta tieto nähdään informaatiota jotenkin enempanä. (Vrt. Niiniluoto 1997; Pantzar 1999). Crockett (1999) katsoo tiedon sisältävän välttämättömänä elementtinä jonkinlaisen, epistemologisesti merkittävän ainesosan, esimerkiksi teorian tai lain. Informaation jalostaminen tiedoksi tarvitsee juuri em. kaltaisen ainesosan. Haywood haluaa korostaa sitä, että yhtä paljon kuin tieto kertyy henkilökohtaisesta kokemuksesta se on myös toisten ihmisten välittämää. (Haywood 1995).

Tieto on arvostettua henkistä pääomaa. Enemmän kuin tavanomaista onkin pitää henkilöitä, joilla on todistettavasti paljon tietoa, myös ilman muuta viisaana. Tässä yhteydessä palaa mieleen jo 1950-luvun lapsuudesta radiosta tuttu tietokilpailu 'Viisasten kerho', jonka kokoonpano jälkeensä nähtynä oli aika kummallinen. 'Viisaat' olivat kaikki miehiä.

Tieto yksin ei kuitenkaan tarjoa kaikkea viisauteen tarvittavaa. Kehittyäkseen viisaudeksi tie-

toon tarvitaan esimerkiksi päättelykyvyn, ymmärtämisen, johtopäätösten teon kyvyn tai yhteisöllisen kokemuksen lisä. (Bellinger 1999; Crockett 1999). Vain viisauden piiriin katsotaan kuuluvaksi myös kysymyksiä, joihin ei ole yksiselitteisiä vastauksia. Ihminen pyrkii erottamaan ja arvioimaan esimerkiksi hyvän ja pahan, oikean ja väärän. Myös oman aikamme historia on osoittanut toisaalta, että tiedon kasvu ei yksinään riitä lisäämään viisautta, johon siis sisältyvät muun muassa näkemys asioiden laajemmista yhteyksistä ja merkityksistä sekä selkeä arvojärjestelmä. (Niiniluoto 1997).

Informaatioyhteiskunnassa ja sen kehittyessä on vaara, että keskityttäessä tiedon prosessoimiseen informaationa ja datana tiedon merkitystä oppimisen, viisauden ja sivistyksen rakentamisessa ei tunnusteta tai arvosteta. Erityisen ongelmallisena tämä näkyy oppimista informaatioyhteiskunnassa tai oppimisyhteiskuntaa koskevissa käsityksissä, joissa teknisten infrastruktuurien ja niiden toimivuuden ylikorotus on johtanut muun muassa oppimisympäristö –käsitteen uusiin tulkintoihin. Oppimisympäristöt on viime aikoina aika usein nähty kovin kapeasti vain oppijoille tarjottuina fyysis-teknisinä lähipuitteina, mikä viittaa selvästi oppimisen, monitahoisen inhimillisen prosessin väärynmärtämiseen. (Esim. Korke 1999; Ovaskainen et al. 1999).

Tarkasteltaessa informaatioyhteiskunnan mahdollista vaikutusta esimerkiksi sivistyksen lisääjänä törmätään useaan lähes ylipääsemättömään ongelmaan. Ensiksikin, sivistys -käsite on monitulkintainen. Siitä seuraa se, ettemme tarkkaan tiedä, millaista kehitystä pyrkisimme arvioimaan. Toinen ongelma tulee esiin pyrittäessä mahdollisen tutkimuksen tarpeisiin operationaalistamaan sivistyksen rakennusaineisten, esimerkiksi tiedon ja viisauden käsitteitä. Kolmanneksi emme kaikei ole edes varmoja siitäkään, onko sivistys määrää, laatua vai molempia? Johtuneeko näistä vaikeuksista tai jostain muusta, että empiirisiä tutkimuksia edes tiedon, puhumattakaan sivistyksen lisääntymisestä informaatioyhteiskunnassa ei ole tehty.

Onko tiedon määrän muutosten suhteen viitear-

voa sitten sillä, että tietotyön sanotaan lisääntyneen 1990-luvulla erittäin nopeasti. Pohtimisen aihetta tämän väitteen suhteen antavat amerikkalaisen Kit Sims Taylorin esittämät näkemykset. Hän puhuu muun muassa tietotyötä koskevista vääristä olettamuksista, jollaiseksi hän mainitsee esimerkiksi sen, että tietotyöläiset ensisijaisesti luovat uutta tietoa (Taylor 1998). Mielienkiintoista on, että Taylor käyttää tietotyöläinen termiä hyvin samaan tapaan kuin Reich tunnettua termiään symbolianalyttikko. (Reich 1991). Huomion arvoista ja käsitteellisesti kiinnostavaa on, että niin tietotyöläiset kuin symbolianalyttikotkin painiskelevat työssään useimmiten informaation, jopa datan kanssa. Tietoa näyttää pyrkivän tuottamaan vain osa em. ammatillisista.

SIVISTYS?

Viisaus on olennainen osa sivistystä. Siten myös sivistisyhteiskunta rakentuu ainakin viisaudelle. Mutta mitä sivistys itse asiassa sitten on? Sisältääkö se muutakin kuin viisauden. Onko olemassa erilaisia sivistyksen lajeja? Kysymyksiä, joihin on etsitty jatkuvasti vastauksia, lopullisia kuitenkin löytämättä.

Aikojen kuluessa sivistyksen käsitettä on tarkasteltu pääasiallisesti teoreettisesti, filosofian välinein. Sanana sivistys on tutumpi kuitenkin arkisemmista yhteyksistä, päivittäisistä puheistamme, joissa esimerkiksi jonkun henkilön mainitseminen sivistyneeksi on kaikille tuttua. Sivistyneisyydellä ei kuitenkaan ole joka kerta tarkoitettu samaa asiaa. Henkilön sivistyneisyyden leima on voinut syntyä hänen muodollisesta oppineisuudesta tai muusta lukeneisuudesta, hyväpaisuudesta. Se on saatettu tunnustaa myös ns. sydämen sivistykseksi. Arkisia käsityksiä osuvan proosallisesti on kuvaillut kirjailija Kari Hotakainen. Hän pohdiskelee yhden presidenttiehdokkaamme puheessaan käyttämän ilmaisun 'sivistyspresidentti' innoittamana sivistyksen olemusta kirjoittaen muun muassa seuraavasti: "Sivistys voi olla mitä vaan, käytöstavoista kielitaitoon, riippuu keneltä asiaa kysyy. Professori Matti Klingelle se on käytöstapoja ja historianantuntemusta. Lasolia päivätyökseen juovalle sivistys voi olla

sitä, että Kalelle jätetään huikka.” (Hotakainen 1999).

Arkipäivän puheet osoittavat sivistys-käsitteen ongelmallisuuden. Asiaa teoreettisemmin pohdiskelleet eivät myöskään ole päässeet yhtenäiseen tulkintaan. Silti on selvää, että sivistys ymmärretään laajempaan asiana kuin tieto ja viisaus. Kun tieto ja viisaus liitetään pikemminkin yksilöön, katsotaan sivistyksen voivan kasvaa myös yhteisölliseksi ominaisuudeksi. Käsitystä tukee esimerkiksi puheet kansallisesta sivistysperinnöstä, jolla puolestaan on tiivis yhteys toiseen vaikeasti tulkittavaan käsitteeseen, kulttuuriin. Kasvatuksen ja opetuksen sektorilla sivistys -käsite rakennetaan usein konkreettisten oppisisältökuvausten varaan. Formaalin koulutuksen piirissä konkretisointia on rakennettu yleis- ja ammattisivistys -käsitteiden alla. Opetusministeriön visioryhmän muistiossa ‘Sivistys-Suomi’ todetaan sivistyksen tarkoittavan inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen hallitsemista sekä yhteiskunnan ja luonnon toimintatapojen ymmärtämistä. Sivistykseen liittyy myös toisen ihmisen ja ympäristön huomioon ottaminen, erilaisuuksien ja yksilöllisyyden salliminen, kyky toimia kansalaisyhteiskunnassa ja vuorovaikutuksessa kulttuuritaustaltaan hyvinkin erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa. Kansalaisvalmiuksina sivistykseen katsotaan kuuluvan esimerkiksi valmiudet viestintään sekä valmiudet tietojen käsittelyyn ja hallintaan (Sivistys-Suomi 1992; Uotila 1995; Opm 1999) Tämä määrittely on lähellä sitä, mikä yleensä nimetään yleissivistykseksi tai kuten prof. Anto Leikola on ilmaissut, perussivistykseksi (Leikola 1993). Perussivistykselle rakentuva ammattisivistys koostuu ammattitaidon elementeistä ja erilaisista ammatti- ja työyhteisökulttuurien aineksista.

Kansainvälisessä keskustelussa sivistys -käsitteen määrittely on vielä ongelmallisempaa eri kielisten terminologioiden erojen vuoksi. Esimerkiksi englanninkielessä sivistyksen vastineina käytetyt ‘civilisation’ ja ‘education’ kuvastavat hyvin sivistyksen kahta eri ulottuvuutta. Saksalaisella kielialueella sivistyksen vastineena pääasiallisesti esiintyvä ‘Bildung’ liittyy useimpiin kasvatuksen saksankielisiin termeihin. Sitä voi pi-

tää viitteenä joko sivistyksen kytkemisestä opilliseen sivistykseen tai kasvatuksen laaja-alaisuudesta. (Esim. Lenz 1982)

Erityisen mielenkiintoisen aikuiskasvatuksellisen näkökulman ja analogian SIVISTYS-käsitteen tulkintoihin tarjoavat sivistysjärjestöt ja niiden toiminnan historia. Sivistyksen ja sivistämisen tulkinat ovat muuttuneet ja vaihdelleet järjestöjen pitkän toiminnan aikana. Järjestöthän edustavat selkeästi yleissivistyksen kenttää. Järjestöjen tarjoaman sivistyksen sisältö näyttää muuttuneen alkuaikojen aatteellisesta valituksesta ensin laajemmaksi yhteiskunnallisen tietouden ja tiedostamisen opetuksiksi ja opiskeluksi, sittemmin moderniksi, yksilön hyvinvointia edistäväksi monimuotoiseksi harrastustoiminnaksi. Ehkä sivistysjärjestöissä on ollut aina kysymys samasta kuin yhteiskunnassa laajemmin eli ajan merkkien havaitsemisesta, mistä on seurannut sivistyksen sisältöjen ‘päivittämistarve’.

SIVISTYS UUSIKSI?

Sivistyksen määrittelyssä ja sivistyksen konkreettisista sisällöistä käydyssä keskustelussa on viime aikoina noussut esiin monia sellaisia näkemyksiä tai näkökulmia, jotka antavat aiheen kysyä, onko sivistys radikaalin sisällöllisen uusimisen kohteena. Kysymys ei ole vain formaalin koulutuksen tuottaman muodollisen, opillisen sivistyksen sisällöistä. Niillähän on aina pyritty vastaamaan ajankohtaisiin ja tulevaisuuden tarpeista nouseviin merkittäviin odotuksiin. Sivistyksen yhteydessä on puhuttu usein sen kahdesta ulottuvuudesta, itseisarvosta ja välinearvosta. (Esimerkiksi Niiniluoto 1994) Suomalaisen yhteiskunnan vahvuutena pidettyjen hyvän koulutuksen, korkeatasoisen kansansivistyksen ja tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien perinteen juuret ovat olleet pyrkimyksissä huolehtia formaalin koulutuksen yleissivistävästä luonteesta. (Opm 1999) Yhtä paljon kuin sellaisella koulutuksella on nähty välinearvoa, tarjottu yleissivistys on sisältänyt aineksia, joiden perusteella voidaan puhua myös itseisarvoisesta sivistämisestä. Ammatillinen koulutus on puolestaan ollut selkeästi välineellisen sivistyksen päämääriä palvelevaa

toimintaa. Korkealle sivistystasolle on sovitettu myös kansallisen menestystekijän roolia.

Hyöty- ja tuoteajattelun lisääntyminen 1990-luvulla on asettanut myös formaalin koulutuksen monien, eri tahoilta tulevien muutospainneiden eteen. Erityisen mielenkiintoiselta näyttävät yleissivistävän koulutuksen tehtävään kohdistuvat paineet. Itseisarvoisen sivistämisen osatehtävän ymmärtäjien joukko näyttää harventuvan. Koulutuksen taloudellisen funktion raju vahvistuminen näkyy esimerkiksi vaatimuksina sellaisten oppisisältöjen lisäämisenä, joilla oletetaan olevan kilpailukykyä tukevaa luonnetta. Myös maamme kipuaminen maailman huipulle uusilla tuotannon alueilla on antanut aiheen vaatia koulutukselta suunnanmuutoksia, joita luonnehtii lyhytjänteinen välinearvoinen sivistystavoite. On paradoksaalista, että nykyinen menestysemme informaatioyhteiskunnan kilpakentällä sisältää sivistyksellisen sokaistumisen riskin.

Hyvä esimerkki sivistyksen uustulkinnasta sisältyy sivistysklusteri -termiin. Moniulotteisen sivistysklusterin sanotaan perustuvan inhimillisen pääoman, koulutuksen, tieteen, viestinnän, kulttuurin ja kansalaistoiminnan toisiaan vahvistaviin yhteyksiin, vuorovaikutukseen ja huomattaviin synergiaetuihin. (Lehtisalo 1997). Kun vielä on todettu, että sivistysklusteri sisältää ventialueena huomattavan laajoja, tällä hetkellä käyttämättömiä mahdollisuuksia, on sivistyksen uudistamisessa myös tuotteistamisen piirteitä. Klustereista ja synergiaeduista puhuminen sivistyksen yhteydessä aiheuttaa hämmennystä. Ehkä hämmennyneisytyeni takaa paljastuu vain puuttuva ymmärrys siitä, minkä multimedia-ajan sukupolven sanotaan jo oivaltaneen, kun sen katse on kohdistunut nykyongelmista huolimatta, tai juuri niiden tähden, enemmän tulevaan kuin peruutuspeiliin. Sanotaan, että yksilön tulisi ylittää traditio ja oma historiansa voidakseen kasvaa yli aikaisempien henkisten mittojensa. (Emt.). Mutta eikö aika yleinen käsitys ole, ettei nykyisyyttä voi ymmärtää tuntematta menneisyyttä. Asiaa ei tietenkään tarvitse pohtia, jos lähdetään siitä, että nykyisyyttä ei tarvitse ymmärtää sen enempää kuin tämän päivän toimien vaikutusta tulevaisuuteen. Ehkäpä postmoderniin sivistyk-

seen kuuluvatkin eläminen 'tässä ja nyt' sekä vastuu enintään itsestä.

Sivistyksen näkeminen vain VÄLINEENÄ, jonka kelloisuus mitataan kulloinkin yhteiskunnassa valitsevan arvomaailman raameissa, voi johtaa helposti sivistyksen kapenemiseen tai sen suoranaiseen puutteeseen. Pyrittäessä yksilön ja kansakunnan ulkoiseen menestykseen voi välineellinen sivistyspyrkimys riittää. Toisaalta mikään ei ole osoittanut myöskään ristiriitaa menestyksen ja ITSEISARVOISEN sivistyksen välillä. Pikemminkin näyttää siltä, että menestyksen vakaus ja pitkäkestoisuus perustuvat laaja-alaiseen sivistykseen.

Ihmisten tietoyhteiskunnalla Sivistys-Suomeen

Nykyistä suomalaista informaatioyhteiskuntaa ja erityisesti sen tietoteknistä infrastruktuuria pidetään perustellusti maailman kärkeen kuuluvana. Toisaalta monissa yhteyksissä on todettu, että erilaisilla sisältötuotannon alueilla emme ole teknistä infrastruktuuria vastaavalla tasolla. Tämä näkyy myös oppimisympäristöjen kehittämisessä. Esimerkiksi koulutusjärjestelmäämme palveleva monipuolinen tietotekninen rakenne on kansainvälisesti verraten erinomainen. Ongelma tänä päivänä näyttää olevan pysähtyminen tähän tai hidas eteneminen kohti näiden rakenteiden ja välineiden pedagogisesti tarkoituksenmukaisempaa ja tehokkaampaa käyttöä tavoitteena olemassa olevien oppimisympäristöjen rikastaminen.

Viime aikoina tietotekniikan yhteydessä on puhuttu laajasti käyttäjäystävällisyydestä tai käyttäjäkeskeisyydestä (esimerkiksi Tekes 1999). Näin on haluttu korostaa uutta, ihmisen ja koneen suhteeseen liittyvää ajattelutapaa, jolle vahvinta pontta on antanut informaatioteknologian sovellusten leviäminen nopeasti ns. tavallisten ihmisten muodostaman suuren joukon arkeen. Tämän myötä myös käyttäjäystävällisyyden käsitteen sisältö on jatkuvasti laajentunut. Käyttäjäystävällisyyden käsitteen ja käyttäjäystävällisen todellisuuden edelleen laajentumisessa tarvitaan irtautumista sovellus- ja innovaatiokohtaisista näkökulmista. Asiaa pitäisi nähdä kokonaisval-

taisena ihmisen ja teknologisen ympäristön suhteena, jonka kehittämisessä käyttäjän sijasta tarkastellaan ihmistä ja jossa käyttäjäystävällisyys kasvaa inhimillisyydeksi. Oppimisympäristöistä puhuttaessa tämä voidaan ymmärtää tavoitteena rakentaa sellaisia kokonaisvaltaisia puitteita, jotka tarjoavat opiskelijalle enemmän valinnanmahdollisuuksia, tehokkaampaa tukea oppimiselle ja kasvavaa tunnetta ympäristön hallitsemisesta. (Pantzar 1999)

Niihin asioihin, joista suomalaisen sivistyksen säilyttämiseksi ja edistämiseksi kannattaa myös informaatio- ja tietoyhteiskunnissa ehdottomasti pitää kiinni, kuuluu sivistyksellisen tasa-arvon periaate. Tämän artikkelin alussa analysoin kuvia Suomesta, kasvukeskusten ulkopuolella. Esille nousut Koillismaa on hyvä esimerkki alueesta, jota sinänsä pidetään laadukkaana elämisen ympäristönä. Informaatiotekninen kehitys ja sen vaikutukset eivät ole olleet alueella kuitenkaan lähellekään sitä luokkaa, jollaisesta siteeraamani ulkomainen lehti kertoi. Tosiasiallisesti uuden teknologian sovelluksilla olisi mahdollisuus rakentaa sellaisia opetusta ja oppimista tukevia ratkaisuja, jotka huomattavasti parantaisivat paikallisia opiskelumahdollisuuksia kaikilla koulutuksen tasoilla ja itseopiskelussa. Sillä ei olisi merkitystä vain varsinaisessa opiskeluiässä oleville, vaan myös opiskelusta ja sivistyspalveluista kiinnostuneelle aikuisväestölle, jonka ytimen muodostavat hyvän peruskoulutuksen saaneet. Ja hehän näyttävät olevan juuri niitä, jotka herkimmin joutuvat kasvukeskuksiin vievään muuttovirran imuun.

Teknologinen kehitys voi tuottaa myös muita sellaisia palveluja, joiden saatavuus perinteisin keinoin on heikkoa ja joita lähes jokainen kuitenkin tarvitsee tai kaipaa. Toiveista huolimatta on vaikea uskoa toistaiseksi niin optimistiseen kuvaan, jollaisen SITRAn 'Eläminen, osaaminen ja kilpailukyky' –raportti tarjoaa ilmoittaessaan:

“Tietoyhteiskunnassa kaikille ihmisille tarjoutuvat aiempaa paremmat mahdollisuudet itsensä kehittämiseen ja toteuttamiseen sekä aktiiviseen vuorovaikutukseen ja yhteistomintaan niin työssä kuin harrastuksissakin. Tieto- ja viestintäteknikan kehityksen myötä

yksilöiden, perheiden ja erilaisten yhteisöjen yhteistoiminnan ja kanssakäymisen edellytykset paranevat keskinäisestä etäisyydestä riippumatta. (Sitra 1998).

Ihmisten tietoyhteiskunnan rakentaminen ei voi tapahtua ilman keskustelua ja pohdintaa kehityksen mahdollisista riskeistä ja uhkista. Paljon puheita nostattaneeseen epätasa-arvon mahdollisuuteen viittasinkin jo edellä. Opetusministeriö on nähnyt asian selkeästi kulttuurisen tietoyhteiskunnan tarkastelun yhteydessä todetessaan, että kulttuuripolitiikkaa tai yhtään sen osa-aluetta ei kuitenkaan voida pitkiin aikoihin rakentaa sille olettamukselle, että kaikilla tai edes kaikilla suomalaisilla olisi samat mahdollisuudet tai halukkuus hyödyntää tietotekniikkaa (Opm 1997). Juuri nyt elämme tilanteessa, jossa paljon useammin pitäisi kyetä miettimään, mikä on välttämätöntä ja tarpeellista.

Edellä olen todennut sivistyksen koostuvan enemmästä kuin tieto ja viisaus. Tiedämme, että informaatioyhteiskunnan kehittyminen tietoyhteiskunnaksi tarjoaa uudenlaisia mahdollisuuksia tiedon hankintaan ja käsittelyyn. Tietoyhteiskunnan airut, informaatio- ja viestintäteknologia ei tarjoa kuitenkaan muita viisauden kasvun aineksia. Ne on löydettävä muuten. Tästä seuraa loogisesti se, että sivistyksen rakennusaineksista vain pieni osa saavutetaan uudella tavalla tietoyhteiskunnassa. Onkin selvää, että sivistyksen on kasvettava myös perinteisten keinojen ja välineiden varassa. Tässä tilanteessa voimme jäädä Lehtisaloon tapaan odottavalle kannalle todeten, että tulevaisuuden Suomesta näyttää kyllä tulevan tietoyhteiskunta, mutta toivottavasti se ajan myötä muotoutuu myös, ja ennen kaikkea, monipuolisen osaavaksi sivistisyhteiskunnaksi. (Lehtisalo 1997). Nykyinen eurovaikuttaja Olli Rehn oli jo 1990-luvun alkupuolella melkoisen toiveikas. Hän nimittäin totesi: “Onnistuessaan Suomi on vuonna 2020 sivistyksen ja yrittäjyyden suurvalta ja Euroopan vihreä teknologiaihme. Pienen kansan voima on jatkuvassa kyvyssä uudistua tilanteen vaatimusten mukaisesti.” (Rehn 1993). Rehnin käyttämällä aikavälillä meillä on vielä runsaasti aikaa uudistua myös sivistyksen eurooppalaisuuden vaatimusten suuntaan.

Lähteet

- BELLINGER, G. (1999) *Mental Model Musings*. [Http://www.outsights.com/systems/welcome.htm_\(10.10.1999\)](http://www.outsights.com/systems/welcome.htm_(10.10.1999))
- BUSINESSWEEK (1999) *Cell-Phone Central*. Businessweek online, May 3 1999. [Http://www.businessweek.com/1999/99_18/b3627033.htm_\(28.9.99\)](http://www.businessweek.com/1999/99_18/b3627033.htm_(28.9.99))
- CBRONLINE (1999) Computer Business Review online 5. [Http://www.cbronline.com/issue/_2972_362.html_\(19.5.\)](http://www.cbronline.com/issue/_2972_362.html_(19.5.))
- CROCKETT, L. (1999) *Fundamental Issues in Honors Teaching*. Data, Information, Knowledge and Wisdom on the Wired Campus. [Http://www.honors.org/fundamental.html_\(10.10.1999\)](http://www.honors.org/fundamental.html_(10.10.1999))
- HAYWOOD, T. (1995) Info-Rich - Info-Poor. Bowker Saur. Bath.
- HOTAKAINEN, K. (1999) *Suuria sanoja*. Helsingin Sanomat. 20.10.
- HS 1999. *Muuttotappio näkyy jo yliopistokaupungeissa*. Helsingin Sanomat 19.5.1999.
- KORTE, H. (1999) Tietoverkkoasiantuntijakoulutusta etäopetuksena.- Johdatus verkotettuun multimediaan. Teoksessa: *Etäopetus multimedialaverkossa*. Digitaalisen media raportti 1. Tekes. Sipoo. 179 -192.
- KUNTALIITTO (1999). *Lehdistötiedote 15.7.1999*.
- KURSSIT 1999. Tampereen työväenopisto 1999-2000.
- LEHTISALO, L. (1997). Sivistyksen ja sivistyspolitiikan murros. Teoksessa: Hämäläinen T.J. (toim.), *Murroksen aika*. WSOY. Juva. 197-219.
- LENZ, W. (1982). *Grundbegriffe der Weiterbildung*. Kohlhammer. Stuttgart.
- LEIKOLA, A. (1993). *Tiede on ihmisten tekoa*. Yliopistolehti/Yliopistopaino. Helsinki.
- NEWSWEEK (1999). The Future is Finnish. Newsweek. [Http://www.newsweek.com/nw-srv/printed/int/eur/ov3121_3.htm_\(28.9.\)](http://www.newsweek.com/nw-srv/printed/int/eur/ov3121_3.htm_(28.9.))
- NIINILUOTO, I. (1997). *Informaatio, tieto ja yhteiskunta*. Edita. Helsinki
- NIINILUOTO, I. (1994). Sivistys ja arvot. Teoksessa: *Sivistys 2017*. WSOY. Juva. 45-65.
- Opm (1997) *Opetusministeriön tietostrategioiden tilanne*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 26. Helsinki
- Opm (1999) *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004*. Opetusministeriö. Helsinki.
- OVASKAINEN, T. et al: (1999) Rakenteinen oppimateriaali – hallittua hypertekstiä. Teoksessa. *Etäopetus multimedialaverkossa*. Digitaalisen median raportti 1. Tekes. Sipoo. 83-111.
- PANTZAR, E. (1999) Tieto, oppiminen ja tiedon tutkimus. Teoksessa: Pantzar, E. (toim.), *Tiedosta ja tiedon tutkimuksesta*. Suomen Akatemian Tiedon tutkimusohjelman raportteja 2. Tampereen yliopisto. Tietoyhteiskunnan tutkimuskeskus. 5-18.
- PANTZAR, E. (1999b) Kansalainen tietoyhteiskunnan selviytyjänä - haasteita muuttaville oppimisympäristöille. Teoksessa: Metsä, M. (toim) *Tuleva tuhat*. IBS. Trendit. Tilastokeskus Gummerus. Jyväskylä, 257-270.
- REHN, O. (1993) Suomi 2020: Sivistyksen suurvalta ja Euroopan vihreä teknologiaihme. Teoksessa: *Suomi 2020 - visioita kansakunnan tulevaisuudesta*. Valtioneuvoston kanslia julkaisusarja 4. 243-264
- REICH, R. (1991) *The Work of Nations: Preparing Ourselves for The 21st Century Capitalism*. Knopf. New York.
- SITRA (1998) *Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky*. Sitra 206. Helsinki
- SIVISTYS-SUOMI 1992. *Sivistys-Suomi 2010*. Opetusministeriön visioryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 25. Helsinki.
- STONIER, T. (1990) *Information and the Internal Structure of the Universe*. Springer. London
- TAGESSPIEGEL (1999) Die Wirtschaft des Fünf-Millionen-Volks hat sich aus der Abhängigkeit von Moskau gelöst und steuert einen radikalen High-Tech-Kurs. *Der Tagesspiegel online*. 18.9.1999. [Http://www.tagesspiegel.de/archiv/1999/09/17/ak-po-eu-17830.html_\(1.10.\)](http://www.tagesspiegel.de/archiv/1999/09/17/ak-po-eu-17830.html_(1.10.))
- TAYLOR, K. (1998) The Brief Reign of the Knowledge Worker. Paper presented at the International Conference on the Social Impact of Information Technologies. St. Louis. 12-14 October.
- TEKES 1999. *Uusi käyttäjäkeskeinen tietotekniikka*. Digitaalisen median raportti 5. Esiselvitysraportti. Tekes. Sipoo.
- UOTILA, T. & Mannermaa, M. & Mäkelä, K. (1995) *Sivistyksen tulevaisuusbarometri 1995*. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön keskustelumuistioita 23. Helsinki.
- WIRED (1999) Just Say Nokia. Wired. Sep 99. [Http://www.wired.com/wired/archive/7.09/Nokia.html_\(28.9.\)](http://www.wired.com/wired/archive/7.09/Nokia.html_(28.9.))
- Yleissivistys 1979. *Yleissivistys kasvatuksen tavoitteena*. Vapaan sivistystyön XXIII vuosikirja. WSOY. Juva.

Artikkeli saapui 1.10.1999. Se hyväksyttiin julkaistavaksi 13.10. ja artikkelina 8.11.1999.

Sivistyksen viime käden mittareita ovat teot - ja vain ne.

Sivistys noudattaa klassisia totuuden, hyvyden ja kauneuden perusarvoja. Siihen kuuluvat tiedot ja taidot, mutta myös eettisyys ja kauneudentaju. Emme voi korostaa kylliksi sivistyksen eettistä ja moraalista ulottuvuutta. Se on siltikin sivistyksessä tärkeintä.

Yleissivistys on sivistyksen alalaji, sen tiedollinen ulottuvuus. Yleissivistys on sivistyspuumme suuret, kantavat oksat. Runko on eettisyys ja ohuemmat oksanhaarakkeet erityistietojamme ja -taitojamme.

Poimintoja

Kansanvalistusseuran sivistyspuusta